

ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук, професора, академіка Національної академії правових наук України Шакуна Василя Івановича на реферат та дисертацію Забарного Максима Михайловича «Теоретико-прикладні засади кримінологічного аналізу в механізмі протидії злочинності в Україні», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дисертації. Вчинення кримінальних правопорушень – динамічне соціальне явище, яке швидко змінюється відповідно до змін, які відбуваються у суспільстві. Нинішній кризовий період у розвитку України як незалежної держави обумовлений низкою об'єктивних і суб'єктивних причин, що мають як внутрішній, так і зовнішній характер, а тому ефективність боротьби зі злочинністю залежить від ступеня наукового забезпечення та аналітичного супроводження на усіх рівнях, інтенсивності взаємодії вчених і практиків різних дотичних галузей науки у справі формування узгодженого інтегрованого цілісного наукового продукту. Негативні процеси і тенденції, які відбуваються в Україні, вимагають постійного наукового відстеження, глибокого і детального дослідження криміногенної обстановки, внесення відповідних коректив у стратегію і тактику попередження злочинності.

На сучасному етапі важливу роль відіграє сам процес організації такої діяльності. Наразі, коли існує комплекс внутрішніх і зовнішніх загроз національній безпеці, організація попередження злочинності, а також ефективність такої діяльності залежать від аналізу злочинності. Аналіз – це не лише метод дослідження, а й прийом мислення, який передбачає роз'єднання цілісного предмета на складові (сторони, ознаки, властивості або відносини) з метою їхнього всебічного вивчення. У кожній галузі знань зміст аналізу різний, що залежить від об'єкта дослідження науки, поставлених при такому дослідженні цілей, специфіки предмета дослідження. Кожна наука має свій предмет дослідження: чітко визначене коло явищ, закономірностей, що перебувають у центрі її уваги. Особливості науки виражені також в її методі – сукупності прийомів, засобів, принципів і правил, за допомогою яких досліджується предмет, набуваються нові знання.

Більше того, на початку 2014 року Україна постала перед низкою принципово нових викликів і загроз, наслідком яких стали анексія Автономної Республіки Крим та часткова окупація районів Донецької і Луганської областей, утому числі й збільшенням кримінальних правопорушень. На підтвердження, як вірно наголошує здобувач, в умовах реєстрації великої кількості воєнних кримінально караних діянь та інших посягань, пов'язаних з війною, кількість злочинів істотно збільшилася і становила в 2022 р. 289 093 (+31,0 %), а в 2023 р. – 379 357 (+31,2 %). За такої динаміки цих абсолютних показників частка злочинів за два роки становила біля 80 % усіх кримінальних правопорушень, а частка кримінальних проступків – трохи більше 20 % (с. 16 дисертації). Такі статистичні показники засвідчують, з одного боку, високу небезпеку кримінально протиправних діянь, а з іншого – відсутність ефективних попереджувальних механізмів. Відтак, для успішного попередження кримінальних правопорушень необхідно постійно, у режимі моніторингу аналізувати поточні криміногенну та кримінальну ситуації в країні, своєчасно виявляти нові тенденції та розробляти адекватні заходи реагування на них. Саме тому виникає потреба у комплексному науковому дослідженні кримінологічного аналізу в системі боротьби зі злочинністю, що допоможе виявити потенційні загрози, розробити ефективні попереджувальні стратегії.

Враховуючи сказане, проблема кримінологічного аналізу в контексті попередження злочинності складна і багатогранна, потребує глибокого і комплексного наукового осмислення, вироблення доктринального підходу до розуміння кримінологічної природи злочинності, пояснення причин та умов, розроблення стратегій зменшення і мінімізації наслідків, особливо в умовах збройного конфлікту та воєнного стану.

Поряд із цим, актуальність обраної теми дисертації підтверджується її зв'язком з Кіотською декларацією щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права (Чотирнадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Кіото, Японія, 2021 р.), Стратегією національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Національною стратегією у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021) та Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023);

Отже, обрана тема дисертаційного дослідження «Теоретико-прикладні засади кримінологічного аналізу в механізмі протидії злочинності в Україні» має достатній ступінь актуальності, є своєчасною, а її розроблення вагоме теоретичне та практичне значення для розв'язання загальної проблеми попередження злочинності та окреслення шляхів кримінологічної політики.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність підтверджується:

- узагальненням наукових праць за тематикою дисертації з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права, опрацюванням і використанням наукових доробків інших дослідників для поглиблення знань про різні сторони досліджуваного явища;

- опрацюванням актів національного законодавства, міжнародних договорів, документів стратегічного планування у сфері протидії злочинності, а також узагальненням зарубіжного досвіду;

- використанням даних проведеного соціологічного опитування 79 прокурорів, 101 слідчого, 63 оперативних працівників та 54 адвокатів у м. Києві, Київській, Житомирській, Хмельницькій, Рівненській, Одеській, Вінницькій, Чернігівській областях протягом 2017-2023 рр., офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, аналітичні матеріали Верховного Суду, Європейського суду з прав людини, матеріали нормативно-правового, науково-публіцистичного й аналітичного характеру щодо інформаційно-аналітичної діяльності правоохоронних органів під час здійснення кримінологічного аналізу;

- використанням великої кількості літературних джерел з різних галузей права та інших суспільних наук за тематикою дисертації (346 найменувань);

- обраною методологією дисертаційного дослідження та застосованими для досягнення його мети загальнонауковими і спеціальними методами: діалектичним – для дослідження кримінологічного аналізу в єдності змісту та юридичної форми забезпечення, розгляду проблем формування й реалізації кримінологічної політики в цій сфері (розділи 1–4); системно-структурним – для аналізу зарубіжного досвіду кримінологічного аналізу в механізмі протидії злочинності як складової національної безпеки та протидії кримінальним правопорушенням як цілісної теоретико-прикладної проблеми в межах усієї роботи (розділи 1–3); історико-юридичним – для розкриття генезису ключових етапів становлення й розвитку вищевказаних правових

інститутів, сучасного стану наукових досліджень, законодавства й відповідної правозастосовної практики (розділ 1); формально-логічним – для надання характеристики кримінологічного аналізу в механізмі протидії злочинності (розділ 2) та іншими.

– апробацією матеріалів дисертаційного дослідження на кафедрі кримінального права та процесу Державного податкового університету та на 15 науково-практичних конференціях.

Новизна і загальнонаціональне значення наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає у формуванні теоретико-прикладних засад кримінологічного аналізу в механізмі протидії злочинності в Україні з визначенням напрямів розв’язання ряду фундаментальних і прикладних проблем. До основних наукових результатів, що становлять новизну, належать такі:

– дано авторське визначення поняття «кримінологічний аналіз злочинності», під яким запропоновано розуміти діяльність уповноважених державних органів, громадських інституцій щодо пошуку, збирання, перевірки, оцінки й обробки кількісних та якісних показників злочинності за певний період часу на певній території, встановлення детермінант, характеристик особи злочинця та жертви злочинного посягання й вироблення на цій основі, ефективного комплексу економічних, соціальних, ідейно-виховних, організаційно-управлінських, правових заходів протидії злочинності;

– виокремлено структурно-функціональні складові кримінологічного аналізу як багатофункціонального інструмента у системі протидії злочинності, що включає: збирання, перевірку, оброблення, інтерпретацію та систематизацію інформації про стан, структуру, динаміку та географію злочинності; вивчення детермінант злочинної поведінки, а також чинників, що впливають на її прояви у конкретному середовищі; встановлення взаємозв’язків між кримінологічними індикаторами та іншими соціально значущими даними (соціально-економічними, демографічними, правовими тощо); побудову аналітичних моделей та прогнозів з метою виявлення ризиків і запобігання окремим видам кримінальних правопорушень; інформаційно-аналітичну діяльність, що має праксеологічне значення, спрямовану на забезпечення кримінологічної політики, ефективності прийняття управлінських рішень, розробку стратегій протидії;

– розроблено наукову концепцію забезпечення кримінологічного аналізу в Україні, яка базується на сучасних підходах до вивчення злочинності та її

протидії, охоплює індикативну, інформаційну, оцінювальну, прогностичну та стратегічну підсистеми, визначає алгоритм їх практичного застосування, а також інтеграцію з міжнародними стандартами тощо;

- сформульоване доктринальне бачення «інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічного аналізу», під якими запропоновано розуміти реалізацію державної політики у сфері протидії злочинності, що орієнтована на задоволення інформаційних потреб конкретного правоохоронного органу;

- запропоновано ухвалити державну програму для дослідження особи злочинця, зокрема процесів її криміналізації, яка може значно поліпшити ситуацію в цій сфері, а саме більш ефективно використовувати цифрові технології для збору й обробки інформації, що підвищило б точність і якість кримінологічних досліджень;

Автором також удосконалено кримінологічне розуміння «механізму протидії злочинності», під яким запропоновано розуміти інтегровану цілісну сукупність відповідних і достатніх кримінологічних елементів, завдяки яким суб'єкти формують раціональну систему впливу на детермінанти злочинності, забезпечують ефективне здійснення кримінологічного процесу, досягаючи ефективного виконання завдань і функцій, покладених на систему протидії злочинності; систематизацію правових, організаційних та інформаційно-аналітичних заходів реалізації кримінологічного аналізу, що дозволяє забезпечити системність і керованість дій суб'єктів протидії злочинності в умовах воєнних й трансформаційних змін; наукову позицію, що одним із резервів для підвищення ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення протидії злочинності може бути створення спеціалізованої інформаційної бази даних, яка буде орієнтована на вирішення різноманітних завдань у сфері протидії злочинності; напрями реалізації кримінологічного аналізу, зокрема доведено потребу у використанні багатопланової статистики, яка забезпечує всебічне розуміння злочинності, що є важливим для ефективного реагування й розробки політик протидії злочинності на основі зарубіжного досвіду; теоретичну позицію щодо системи суб'єктів кримінологічного аналізу, яка є багаторівневою: це різні групи або інститути, що беруть участь у процесі розслідування злочинності, її профілактики й виявлення.

Варто наголосити й на: а) нормативно-правовому підході щодо необхідності легітимізації поняття «кримінологічний аналіз» у національному правовому полі, зокрема шляхом внесення відповідних положень до

оперативно-розшукового й кримінального процесуального законодавства, що дозволить: закріпити кримінологічний аналіз як окрему й повноцінну форму аналітичного супроводу діяльності правоохоронних органів; формалізувати вимоги до змісту, структури, методів та результатів такого аналізу; створити єдину систему аналітичного забезпечення у діяльності суб'єктів протидії злочинності; підвищити ефективність прийняття стратегічних і тактичних рішень у сфері протидії злочинності на основі об'єктивних кримінологічних даних і прогнозів; б) системному підході до практичної реалізації побудови кримінологічного аналізу: обґрунтування потреби в проведенні кримінологічного аналізу злочинності, виявлення та дослідження відповідної кримінологічної проблеми; постановка науково-дослідного завдання з урахуванням виявленої проблеми; формування обґрунтованих гіпотез; планування процедури аналізу, складання плану та проведення попередніх розрахункових процедур; збір, обробка, узагальнення й оцінка кримінологічної інформації; формулювання висновків і рекомендацій; в) інформаційно-аналітичному забезпеченні кримінологічного аналізу за напрямками: підвищення матеріально-технічного забезпечення та наукового супроводження; залучення досвідчених фахівців у сфері інформаційних технологій; забезпечення належного рівня безпеки інформаційних баз даних; актуалізація нормативно-правової бази за допомогою внесення змін і доповнень тощо; г) концептуальному баченні запровадження контролю за реалізацією кримінологічного аналізу як ключового елементу забезпечення результативності системи протидії злочинності на основі створення незалежного моніторингового механізму, здатного здійснювати системну оцінку повноти, обґрунтованості, достовірності та результативності аналітичної діяльності в межах органів кримінальної юстиції у формі спеціалізованого аналітико-наглядового підрозділу з міжвідомчим статусом, що функціонуватиме на засадах наукової автономності, прозорості, нормативної визначеності критеріїв оцінювання, а також процедурного контролю за реалізацією рекомендацій, сформованих за результатами кримінологічного аналізу; д) рекомендації ефективного застосування SOCTA в Україні.

Окрім викладених, є й інші положення наукової новизни, що заслуговують на позитивну оцінку.

Значимість результатів дисертаційного дослідження для практики попередження злочинності полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення впроваджені й можуть бути використані в:

– *науково-дослідній роботі* – для подальших наукових досліджень проблем теоретико-прикладних засад кримінологічного аналізу в механізмі протидії злочинності в Україні (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 5 червня 2024 р.);

– *законотворчій діяльності* – під час підготовки змін до чинного законодавства України щодо здійснення кримінологічного аналізу в механізмі протидії злочинності в Україні (довідка Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 16 травня 2024 р.);

– *практичній діяльності* – як рекомендації під час практичної діяльності органів досудового розслідування, а також у процесі проведення занять щодо підвищення кваліфікації;

– *освітньому процесі* – для проведення різних форм занять зі здобувачами вищої освіти денної та заочної форм навчання за такими навчальними дисциплінами: «Кримінологія», «Кримінологічні засади протидії злочинності», «Методика і тактика захисту особи у кримінальному процесі» (акти впровадження Державного податкового університету від 18 травня 2024 р. та Національної академії внутрішніх справ від 5 червня 2024 р.).

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях зарахованих за темою дисертації. Основні наукові результати дисертації викладені у 38 наукових публікаціях, серед яких 14 статей, опублікованих у наукових фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, 4 публікації – в наукових виданнях Web of Science та Scopus, 3 публікації – у міжнародних наукових виданнях, 15 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та 2 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Робота складається із переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що містять тринадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 410 сторінок, з них основний текст – 358 сторінок, список використаних джерел – 35 сторінок (322 найменування) та 6 додатків на 17 сторінках.

У тексті дисертації не встановлено фактів академічного плагиату, фабрикації або фальсифікації. Використані в дисертації статистичні звіти, аналітичні матеріали, літературні джерела містять коректні посилання. Результати авторських емпіричних досліджень оформлені у вигляді додатків до тексту дисертації.

Не зупиняючись більш детально на загальній позитивній оцінці роботи, дисертація містить окремі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення автором під час прилюдного захисту, зокрема:

1. У дисертації автор пропонує власне розуміння «*механізму протидії злочинності*» (с. 6 реферату, с. 13 дисертації) як інтегрованої цілісної сукупності відповідних і достатніх кримінологічних елементів, завдяки яким суб'єкти формують раціональну систему впливу на детермінанти злочинності, забезпечують ефективне здійснення кримінологічного процесу та досягають поставлених завдань і функцій системи протидії.

Однак, сформульоване поняття не є безапеляційним. Наголосимо, що таке трактування є спробою подати кримінологічно орієнтовану дефініцію, яка акцентує увагу саме на детермінаційних чинниках злочинності, а також на функціональному потенціалі аналітичної й управлінської діяльності суб'єктів протидії. У цьому контексті позиція автора загалом заслуговує схвалення, однак вона потребує широкого доктринального аналізу та концептуальної узгодженості з раніше апробованими теоретичними підходами, що вже існують у вітчизняній кримінологічній науці.

Окремої уваги потребує також питання змісту поняття «кримінологічний процес», що фігурує в авторському визначенні механізму. Оскільки в науковому обігу це поняття не є усталеним і не має чітко нормативно визначеного статусу, його вживання в дефініції механізму протидії злочинності потребує або докладного роз'яснення, або заміни на більш точну категорію (наприклад, «кримінологічна діяльність», «система кримінологічного впливу» тощо).

2. Незважаючи на достатню наукову значущість й теоретико-прикладну глибину дослідження, дисертаційна робота потребує додаткового концептуального уточнення в частині взаємозв'язку базових категорій – «механізму протидії злочинності» та «кримінологічного аналізу», а також поглибленого обґрунтування функціонального місця останнього у відповідному механізмі.

У дисертації заявлено, що кримінологічний аналіз є органічною складовою механізму протидії злочинності, однак на рівні розділів 1 і 2 спостерігається певна невизначеність у трактуванні самого поняття «*механізм протидії злочинності*», а також відсутність єдиного підходу до структурування його елементів. Попри наявність посилань на доктринальні джерела, автором не

запропоновано однозначної та концептуально вивіреної моделі механізму, яка б дозволила чітко локалізувати місце кримінологічного аналізу в системі заходів, суб'єктів, функцій і форм реалізації протидії злочинності.

Крім того, аналіз розділу 2 «Кримінологічний аналіз у механізмі протидії злочинності» демонструє глибоку розробку поняття, структури та системи такого аналізу, однак ця частина дещо ізольована від базового теоретичного каркасу розділу 1, у якому механізм протидії злочинності представлений скоріше як конструкт з правових, організаційних та інституційних компонентів. Залишається відкритим питання: чи є кримінологічний аналіз самостійним функціональним елементом механізму, чи він інтегрується у всі його складові як аналітична складова (наприклад, як інструмент планування, моніторингу, прогнозування, оцінки ефективності тощо)?

Також варто зауважити, що праксеологічна площина дослідження (розділ 3) розкриває інструменти правової, організаційної та інформаційної реалізації кримінологічного аналізу, однак ці заходи подано без глибшого обґрунтування того, *чому саме вони відображають реалізацію кримінологічного аналізу як частини механізму протидії*. Тобто потребує конкретизації, яким чином аналітична діяльність, зокрема її методи, результати й впровадження, змінює чи підсилює ефективність самого механізму протидії (наприклад, як наслідок – оптимізація формування та реалізації кримінологічних, зниження рівня латентної злочинності тощо).

3. У роботі домінує понятійна конструкція «протидія злочинності», в межах якої кримінологічний аналіз розглядається переважно як засіб діагностики, оцінювання, обґрунтування управлінських рішень чи моніторингу ефективності. Проте в цьому підході недостатньо акцентується увага на його попереджувальному потенціалі, тобто застосуванні кримінологічного аналізу для раннього виявлення криміногенних чинників, прогнозування злочинних проявів і формування кримінологічної системи заходів попередження кримінальних правопорушень.

Водночас, саме на попередженні злочинності, а не протидії як реактивній відповіді, постійно наголошується у резолюціях та підсумкових документах Конгресів ООН. Зокрема: у Кіотській декларації 2021 року (прийнята на 14-му Конгресі ООН) підкреслюється, що держави мають зосередити зусилля на «розробці ефективної, всеохоплюючої, заснованої на доказах, превентивної стратегії», у тому числі через збір, аналіз і використання кримінологічних даних для попередження злочинності; у Дохійській декларації 2015 року (13-й

Конгрес) прямо зазначено, що «попередження злочинності є основним компонентом будь-якої ефективної системи кримінального правосуддя», і має ґрунтуватися на наукових дослідженнях, кримінологічному аналізі та емпіричних даних.

З огляду на це, авторів дисертації варто було б глибше осмислити і відобразити у науковій роботі функціональне призначення кримінологічного аналізу саме в аспекті попередження злочинності, що відповідає як сучасній національній кримінологічній доктрині, так і базовим міжнародним орієнтирам, зокрема документам Конгресів Організації Об'єднаних Націй із попередження злочинності та кримінального правосуддя. Доцільно було б чіткіше інтегрувати положення міжнародних стандартів у концептуальну основу дисертації. Адже саме кримінологічний аналіз – у його прогностичному, соціально орієнтованому вимірі – розглядається на глобальному рівні як головний інструмент для попередження злочинності, а не просто як допоміжний механізм реагування або оцінки вже вчинених кримінальних правопорушень.

4. У межах дисертаційного дослідження автор обґрунтовує концепцію кримінологічного аналізу як важливої складової механізму протидії злочинності, однак при цьому поза увагою залишено питання співвідношення кримінологічного аналізу з іншими видами аналізу злочинної діяльності, зокрема з криміналістичним, оперативно-розшуковим та іншим. Наприклад, метод криміналістичного аналізу дає можливість виявити взаємозв'язки між множиною даних, що стосуються злочинності (або окремого злочину) та іншими даними, потенційно значущими для попередження й розслідування кримінальних правопорушень, а також з'ясувати сутність цих взаємозв'язків. Злочинність необхідно прогнозувати, передбачати. Масштабність проблем попередження злочинності, динамізм обстановки, різноманіття процесів і явищ, пов'язаних з відтворенням злочинності та її проявами в соціальному житті, зумовлюють актуальність комплексного прогнозування розвитку ситуації. Без цього неможливо досягти точності і своєчасності у визначенні цілей і завдань у сфері протидії злочинам, їх співвідношення і пріоритетів; неможливо встановити необхідні обсяги та інтенсивність заходів попередження, кримінально-правового, пенітенціарного, а також кримінально-політичного впливу на злочинність (див.: *Шакун В.І. Аналіз злочинності: проблеми термінології. Нове українське право. 2023. № 2. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.2.21>*).

Таким чином, для зміцнення теоретичної основи та практичного значення дисертації доцільно: окреслити чітке співвідношення кримінологічного аналізу з іншими видами аналізу злочинності, особливо з криміналістичним; визначити межі застосування, рівень узагальненості, цілі та функції кожного з видів аналізу; пояснити, як кримінологічний аналіз інтегрує результати інших аналітичних підходів, але водночас зберігає свою самостійну теоретико-прикладну вартість.

5. Автором задекларовано розроблення наукової концепції забезпечення кримінологічного аналізу в Україні, що, згідно з текстом дисертації, базується на сучасних підходах до вивчення злочинності та її протидії, охоплює індикативну, інформаційну, оцінювальну, прогностичну та стратегічну підсистеми, визначає алгоритм їх практичного застосування, а також інтегрується з міжнародними стандартами кримінальної політики та превенції злочинності (с. 6 реферату).

З такою постановкою питання варто загалом погодитися, оскільки ідея системного, багаторівневого кримінологічного аналізу, що включає як кількісні, так і якісні компоненти, відповідає сучасним викликам у сфері безпеки, рекомендаціям Конгресів ООН та загальновизнаним підходам «evidence-based policy». Разом з тим, деякі аспекти заявленої концепції потребують уточнення, конкретизації та поглиблення. Зокрема: *індикативна підсистема*, яка покликана забезпечувати виявлення тенденцій, сигналів зростання криміногенних ризиків, подається досить загально. Немає чіткого опису, які саме індикатори, метрики чи статистичні пороги маються на увазі, як формується система індикаторів (чи є вона галузевою, регіональною, часовою тощо), а також як здійснюється моніторинг таких індикаторів у динаміці; *прогностична підсистема*, яка є надзвичайно актуальною в сучасній кримінології, окреслена лише на концептуальному рівні без деталізації конкретних методик прогнозування (наприклад, використання багатофакторного аналізу, ризик-матриць, сценарного моделювання, статистичних моделей на основі Machine Learning тощо). У цьому контексті доречно було б звернутися до прикладів міжнародної практики, де превентивне прогнозування стало важливою складовою кримінальної політики (США, Велика Британія, Канада, Швеція); *стратегічна підсистема*, хоча й задекларована як орієнтована на формування державної політики у сфері запобігання злочинності, не забезпечена достатнім механізмом зв'язку з інституційною реалізацією. Не розкрито, яким чином результати

кримінологічного аналізу мають бути впроваджені у практику роботи МВС, прокуратури, органів місцевого самоврядування, органів соціальної роботи тощо. Таким чином, відсутній механізм реалізації зворотного зв'язку між аналітичною функцією та управлінським рішенням.

Поглиблення кожної з підсистем, розкриття їхнього механізму дії та відповідності міжнародним стандартам дозволить перетворити концептуальну модель на ефективний інструмент формування кримінологічної політики у сфері попередження злочинності.

6. У дисертації міститься цікава та потенційно перспективна ідея щодо запровадження контролю за реалізацією кримінологічного аналізу як ключового інструменту забезпечення результативності системи протидії злочинності (підрозділ 3.4 дисертації), яка передбачає створення спеціалізованого аналітико-наглядового підрозділу з міжвідомчим статусом, що функціонуватиме на засадах наукової автономності, прозорості, нормативної визначеності та процедурного контролю.

Загалом такий підхід викликає схвалення, оскільки вказує на необхідність інституціоналізованого механізму оцінювання ефективності кримінологічної аналітики, зокрема в межах правоохоронної діяльності. Проте в дисертації, ініціатива викладена у вигляді декларативної візії без належної деталізації організаційної структури (який саме орган (або інституція) буде ініціатором створення такого міжвідомчого підрозділу? Чи йдеться про нову структуру, чи про модернізацію наявних?), правових підстав функціонування (Яка буде нормативна база такого контролю?), шляхів імплементації в умовах української правової системи.

7. У дисертаційному дослідженні поза належним фокусом залишилося питання взаємозв'язку кримінологічного аналізу з інститутом кримінологічної експертизи. Як вірно зауважив український фундатор кримінологічної науки А. П. Закалюк, кримінологічна експертиза – це дослідження та оцінка проєктів нормативно-правових актів, що проводяться на основі науково обґрунтованої методики з використанням кримінологічних знань з метою виявлення і запобігання нормативному закріпленню положень, реалізація яких може посилювати дію криміногенних чинників або послаблювати соціальні заходи, спрямовані на усунення останніх (А. П. Закалюк. *Курс сучасної української кримінології: теорія і практика*. У 3 кн. Київ: «Ін Юре», 2008. Кн. 3: *Практична кримінологія*. 320 с. С. 238]. На наш погляд, у сучасній кримінологічній науці та практиці, кримінологічна експертиза розглядається як

науково обґрунтована процедура виявлення й оцінки криміногенних або антикриміногенних факторів у змісті нормативно-правових актів та проєктів, з метою запобігання ухваленню чи збереженню положень, здатних негативно вплинути на рівень злочинності. Однією з ключових складових такої експертизи виступає кримінологічний аналіз – системне вивчення соціально-правових наслідків регуляторних норм, їх потенційного впливу на криміногенну ситуацію, а також ефективності запобіжних механізмів, закладених у правові приписи.

Отже, М. М. Забарному варто було б звернути увагу на місце кримінологічного аналізу в структурі кримінологічної експертизи, виокремленню методів та джерел, що застосовуються під час проведення експертизи нормативно-правових актів (зокрема, статистичне моделювання, соціологічні опитування, аналіз судової практики, порівняльно-правовий метод тощо), а також розробленню механізму правотворчої інтеграції результатів такого аналізу.

8. У підрозділі 4.1 дисертації *«Законодавство зарубіжних країн як джерело забезпечення кримінологічного аналізу в механізмі протидії злочинності»* автором проведено огляд правових підходів до впровадження кримінологічного аналізу в окремих країнах, зокрема в країнах Європейського Союзу, США, Канаді, Великій Британії. Проте, наявне узагальнення зарубіжного досвіду потребує суттєвого поглиблення і структурного удосконалення. Передусім, у роботі спостерігається описовість, а не критичне порівняння чи виведення типових моделей, класифікацій або рекомендацій для України.

Крім того, варто було б звернути увагу на роль окремих законодавчих або стратегічних актів, які прямо визначають функцію кримінологічного аналізу (Велика Британія – *Serious Crime Act, Crime and Disorder Act 1998*; США – *National Criminal Intelligence Sharing Plan, Bureau of Justice Statistics mandates*, Франція – *Observatoires de la délinquance*); інституційну практику (*Europol Analysis Work Files (AWF), Canadian Centre for Justice Statistics, Swedish Crime Prevention Council (BRÅ)*), не обмежившись лише *SOCTA* тощо. Показати наскільки ці моделі є релевантними для України, з урахуванням нашої інституційної, нормативної та ресурсної специфіки (наприклад, брак єдиного центру аналітичної координації, фрагментованість збору кримінологічної інформації, недостатня автоматизація обробки даних, відсутність законодавчо визначеної ролі аналітичних центрів тощо).

Такі зауваження і побажання, зрозуміло, не вичерпують полеміки й щодо інших положень і висновків дисертанта, яка, очевидно, буде продовжена під час захисту. Вони носять дискусійний характер і, в цілому, не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

Виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що дисертація *Забарного Максима Михайловича «Теоретико-прикладні засади кримінологічного аналізу в механізмі протидії злочинності в Україні»* є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка містить нові доктринальні положення й науково-обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують важливу науково-прикладну проблему, має теоретичне значення для розвитку вітчизняної юриспруденції, є суттєвим внеском до науки кримінології, носить практичне значення в контексті підвищення ефективності діяльності органів правопорядку.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації та реферату в цілому відповідає встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України. Реферат ідентичний головним положенням дисертації та відображає її основний зміст, висновки та пропозиції.

Викладене вище дає підстави для **остаточного висновку** про те, що дисертація та реферат *Забарного Максима Михайловича «Теоретико-прикладні засади кримінологічного аналізу в механізмі протидії злочинності в Україні»* відповідають вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а їх автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

**Професор кафедри
кримінального права і кримінології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України**

 Василь ШАКУН